

Александра Фостиков

Невен Исаиловић*

Историјски институт
Београд

ДВА ПИСМА БОСАНСКОГ КРАЉА ТВРТКА II ТВРТКОВИЋА ДУБРОВЧАНИМА

1424, фебруар 13, Сутјеска

Сажетак: Босански краљ Твртко II Твртковић издаје истога дана два акта Дубровачкој општини. (I) Првим, у основи трибутним писмом, потражује Светодмитарски (Српски) доходак и захтева да му исти буде исплаћен по његовом властелину Остоји Паштровићу. (II) Другим, веровним писмом, овлашћује истог Остоју да буде његов представник и гласноговорник.

Кључне речи: Твртко II Твртковић, Остоја Паштровић, Дубровник, Босна, трибутно писмо, веровно писмо, експедиторија, дипломатика.

Опис исправе и ранија издања

Оба акта краља Твртка II сачувана су у оригиналу у Државном архиву у Дубровнику, где се и данас налазе. Првобитно су се налазила међу листовима архивске књиге *Diversa Cancellariae* 42 (за 1422–1424), у коју су била убачена код уноса везаних за 2. и 3. март 1424.¹ Данас се налазе у серији *Prilozi arhivskim serijama* IVa (I – DAD, PAS IVa 42; II – DAD, PAS IVa 43).² Писана су црним или тебет мастилом, које местимично има сиве нијансе. Ово издање приређено је на основу снимака начињених у Дубровачком архиву јануара 2010. године.³

* Ел. пошта: aleks.fostikov@gmail.com; neven.isailovic@gmail.com

¹ К. Лиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА 11 (1892) 74–75; Ј. Гелчић, *Дубровачки архив*, ГЗМ 22 (1910) 575. О томе сведоче и позније белешке на документима, исписане у 20. веку.

² О могућем времену настанка серије *Prilozi arhivskim serijama*, видети: Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку*, ГПБ 1 (2008) 44, нап. 18.

³ Захваљујемо овој архивској установи на љубазности и предусретљивости.

(I) Први акт написан је на једном листу папира без воденог знака, висине око 220, а ширине око 280 мм. Према положају текста, документ има облик положеног правоугаоника. Маргине су неправилне – горња износи 40 мм, лева 32–40 мм, а десна 30–45 мм. Испод текста, до краја листа налази се око 97 мм неисписаног простора у коме се, на средини (уз сам текст) налази отисак типара у црвеном воску. Отисак је делимично видљив и у облику замрљаног црвенкасто-смеђег круга на горњој маргини, што сведочи да је писмо прво пресавијено одозго надолу. Како би се печат причврстио, са полеђине је провучена папирна трака ширине 5 мм, кроз два прореза на међусобном размаку од око 17 мм, направљена на висини од 70 мм изнад доњег руба папира. На спој крајева траке наливен је црвени восак на који је, затим, утиснут типар чији је отисак оштећен и изломљен (данас фали више од половине отиска).⁴ Према мишљењу Константина Јиречека, у питању је био средњи типар Твртка I, док је према Грегору Чремошнику на акту заправо отисак средњег типара краља Остоје са пречником од око 30 мм. На основу снимка се не може дати коначан суд, али је вероватније да се радило о Остојином печату, јер га је Твртко II и доцније користио.⁵ У сваком случају, ради се о отиску једног од типара скоро идентичних ликовних елемената. Први тога типа користио је Твртко I као краљ. Касније је тај модел прерађен и за потребе његових наследника – краља Дабише (исти је користила и његова жена краљица Јелена Груба) и, уз измену грба у хералдичком штиту, краља Остоје. Упркос чињеници да већ годинама има своје, а користи туђи типар, Твртко II (односно његов писар) назива овај печат *законитим печатом краљевства ми*. Можда је овај типар изабран због погодне величине, као што мисли Чремошник.⁶

Папир је оштећен влагом, а можда и мољцима. На левој ивици лица документа, комади листа су исцепани – у горњем углу и на маргини у висини печата. Документ је писан брзописом, а инвокациони крст на почетку, висине 50 мм и ширине 35 мм, исписан је једним потезом пера одозго надолу. Као специфично слово несвакидашњег облика, Чремошник истиче једнопотезно *B*, какво је писао још само анонимни

⁴ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjega vijeka II*, GZM, n. s., 4–5 (1949–1950) 177.

⁵ Остојин средњи типар промера 30 мм Твртко II је користио и на актима из 1438. и 1443. године. Видети: P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 36, 46–47.

⁶ K. Јиречек, *Споменици српски*, 75; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje II*, 177; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 21–23 (бр. 9), 33 (бр. 11), 36 (бр. 14), 46–47.

дијак краља Остоје из средине друге деценије XV века.⁷ Судаћи по мрљама од воска, које су, осим на горњој маргини у средини, видљиве како на горњој маргини десно, тако и испод текста (такође десно)⁸, писмо је прво пресавијено одозго 80 мм на доле, како би се горња маргина нашла на месту печата, а затим и са десне стране (посматрано са стране лица) 100 мм. Након тога је пресавијено и са леве стране још 80 мм и, тако сложено, са димензијама око 110 x 140 мм, можда стављено у посебну коверту, а можда и у друго (веровно) писмо од истога дана, пошто се на задњој страни на адресном пољу налази само запис о приспећу, али не и адреса.⁹

Од каснијих записа, испод текста је, графитном оловком, написана сигнатура *Iva 42*, а на спољној страни се, осим савременог записа дубровачке канцеларије о приспећу акта (*Recepta die 2. marzo 1424*), исписаног црним мастилом, налази и модерни штампил Краљевског дубровачког архива, отиснут плавим мастилом, као и, при дну стране, новији запис графитном оловком – *40* и, нешто ниже, *D. C. 42. 1424 mart 2*.

(II) И друго писмо је написано на једном листу папира без воденог знака, висине око 220, а ширине око 280 мм. Према положају текста, документ има облик положеног правоугаоника. Текст се налази у оквиру маргина, при чему горња износи 45 мм, лева 40 мм, а десна 30 мм, док испод текста остаје око 135 мм празног простора. Писмо је пресавијено одозго 80 мм на доле, те са леве стране 85 мм. Чремошник је мислио да је изворно било пресавијено и са десне стране око 60 мм, и да је тако спаковано имало размеру 137 x 140 мм и било обмотано траком провученом кроз један прорез.¹⁰ Међутим, прореза је било више и они упућују на то да акт није био у целости затворен. Наиме, чини се да је, након што је писмо пресавијено одозго и са леве стране, на око 170 мм с лева на десно, при врху горње маргине, направљен један прорез, док су испод текста, на месту где се писмо преклапало, направљена још два. Кроз све ове прорезе била је, вероватно, провучена заштитна трака папира на коју се наливао печатни восак. Осим поменутих прореза, других трагова печатења данас на том месту више нема, али је сасвим

⁷ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje* II, 176–177.

⁸ Отисци се боље виде када се посматрају са полеђине.

⁹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje* II, 176, 178. Према Чремошниковом мишљењу, као коверта је вероватно послужило краће веровно писмо са адресом. Уп. текст у наставку рада.

¹⁰ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje* II, 176–177.

могуће да је печат откинут приликом отварања, заједно са траком, јер би требало да се налазио управо на местима оштећења дуж левог руба папира.¹¹

Чремошник је, покушавајући да објасни три пара трибутних и веровних писама, сматрао да је Твртково трибутно писмо било убачено у веровно и тако послато. Адресни запис веровног писма на тај би начин послужио као заједничка адреса оба акта.¹² У прилог овој тези могли би сведочити једва видљиви отисци печата у виду црвенкастих мрља, како на горњој маргини, тако и испод текста, тачно на местима где се налазио наливен восак на претходном акту, затим веома слична оштећења дуж левог руба лица оба документа, као и чињеница да трибутно писмо заиста нема адресу (мада је оно, будући печатењено као отворено, није морало ни имати).¹³ С друге стране, ако је веровно писмо било делимично затворено траком кроз направљене прорезе, трибутно је могло бити само стављено крај њега и, можда, спаковано у исту коверту. Подједнако је могуће и да су држана сасвим одвојено и остаје нам да закључимо да је немогуће поуздано утврдити како су оба акта била запакована.¹⁴

И овај папир је слабије очуван, а читав десни доњи угао је у потпуности отцепљен, мада се на том месту, највероватније, није налазио печат. Како је у питању исти писар Радосав, исте су и одлике његовог писма, с тим што су му слова овде нешто ситнија.

Од каснијих записа, као и у случају претходног акта, испод текста је, обичном оловком, записана сигнатура *Iva 43*, а нешто даље *41* и

¹¹ Видети приложене фотографије другог акта. За извесна затамњења на документу не можемо бити сигурни да ли потичу од воштаних мрља, влаге или запрљаности папира. Мала бледосмеђа мрља која се јавља на оба документа можда је настала још приликом израде папира. Сличан пример делимичног затварања веровног писма је и акт Сандаља Хранића из 1413. године (видети: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 288, бр. 308).

¹² G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje* II, 178.

¹³ Отворени листови по правилу немају адресу, те су, по свему судећи, паковани у посебне коверте или предавани лично дестинатарима. О примерима видети одељак *Дипломатичке особености* и нап. 28.

¹⁴ Као што смо већ истакли у нап. 11, одређени трагови на документу могу бити варљиви. Можда се не ради о траговима печатења, већ о оштећењима на папиру насталим из других разлога. Треба узети у обзир и могућност да направљени прорези нису били уопште искоришћени, те да се акт на крају другачије запечатио. За даљу анализу ковертирања било би неопходно детаљно испитивање мрља несигурног порекла, које би, у случају да су настале од воска, могле да укажу на евентуално решење питања како печатања, тако и додатног паковања.

D. C. 42. 1424 mart 2. На спољној страни се налази адреса, која представља интегрални део исправе, и запис Општине (црним мастилом) о приспећу писма, идентичан оном који се налази на првом акту (*Recepta die 2. marzo 1424*). На полеђини се, и у овом случају, налази и штампил Краљевског дубровачког архива, отиснут плавим мастилом.

Ранија издања: К. Јиречек, *Споменици српски*, 74–75, бр. 73; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 511, бр. 527–528.

Оба писма су до сада издата два пута, са малим разликама, при чему само Јиречеково издање доноси и латинске записе о времену пријема и регистрације ових докумената. Ипак, ни Јиречек ни Љубомир Стојановић нису истакли да су прве две цифре, које се помињу у тексту трибутног писма, исписане словима глагољице, а не ћирилице, што је могло створити недоумицу око године за коју се потражује доходак, посебно по питању прве цифре, тј. њене вредности као броја. Тако се у њиховим издањима јавља слово **ц** (**ц** – **ци**), чија је нумеричка вредност 900, како у глагољици тако и у ћирици, уместо глагољског слова **ч**, тј. **ч** (**ч** – **черв**), ознаке за 1000 у глагољици (а за 90 у ћирици).¹⁵ Детаљан опис оба акта дао је својевремено Чремошник.¹⁶

Текст писама**

(I) + ѢД[ь] г(оспо)д(и)на краља Тврѣтка Тврѣтковића нашимъ
дразимъ и срѣчанимъ приѣтелемъ кнезѣ |2| и властелемъ и всои
впѣкини града Дѣбровника. Да знате, властеле, ере дослахъ |3| к вамъ
властелина нашега кнеза Ѣстоию Пацровића, да ми по немъ ѣдасте
5 |4| доходакъ срѣвски дви тисѣћи перьперь, коие повичаию (!)¹⁷
имате давати к|5|ралевьствѣ ми в свакомъ приходеѣемъ Дмитровѣ
днєви. И призовите гости |6| лѣди, да вамъ вѣдѣ свидоци, ерѣ ми
сте дали речени доходакъ вД[ь] л[и]тѣ ѣѣ|7|кѣ л[и]то на Дмитровѣ
Д(ь)нѣ. Я вѣв листѣ вѣди вамъ за испенѣдеторию. И за |8| вѣѣ

** Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

¹⁵ К. Јиречек, *Споменици српски*, 74–75, бр. 73; *Повеље и писма I–1*, 511, бр. 527–528. О словима видети: *Енциклопедија православа* 3 (II–III), Београд 2002, 2039, 2085, као и рубрику *Дипломатичке особености*.

¹⁶ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje* II, 176–178, бр. 52–53.

¹⁷ Овде се ради о хаплографији, лингвистичкој појави у којој се поједностављује писање суседних речи од којих прва завршава, а друга почиње истим словом, изостављањем једног од тих слова. Јиречек и Стојановић су, у својим издањима, тако написану реч разрешили исписујући **п-о-вичаию**.

10 **виpование повелисмо закономъ печатию кралеvства ми печатити.**
|9| Писа се м(и)с(е)ца пръвара гї днь 8 88тисци. Писа Радосавъ диѣкъ
г(осподи)на крала.

Споља (запис дубровачке канцеларије): R(ecepta) di(e)
2. marzo 1424.

(II) + Ѡд[ь] г(оспо)д(и)на крала Тврѣтка Тврѣтковиѣа
нашимъ дразимъ и срѣчанимъ приѣтелемъ кнезѣ |2| и властелемъ
и вси опѣкини града Дѣровника. Да знате, властеле, ере дослахъ
к вамъ |3| властелина нашега кнеза Ѡстою Паштровиѣа. Шо вамъ
5 бѣде говорити с наше |4| стране, вирѣите мѣ, ричи сѣ наше. Писанъ 8
88тисци м(и)с(е)ца пръвара гї днь.

Споља (адреса и запис дубровачке канцеларије): + **Нашимъ**
дразимъ и срѣчанимъ приѣтелемъ |2| кнезѣ и властелемъ и вси
опѣкини града |3| Дѣровника.

10 |4| R(ecepta) di(e) 2. marzo 1424.

Превод писама

(I) Од господина краља Тврѣтка Тврѣтковиѣа, нашим драгим и
срдачним пријатељима, кнезу и властели и целој општини града
Дубровника. Да знате властело да сам вам послао нашег властелина,
кнеза Остоју Паштровиѣа, да ми по њему предате Српски доходак – две
хиљаде перпера који по обичају имате да дајете краљевству ми о сваком
долазећем Митровдану. И позовите госте људе¹⁸ да вам буду сведоци да
сте ми дали речени доходак за 1423. годину на Митровдан. А овај лист
нека вам буде за експедиторију. А за веће веровање наредили смо да се
запечатити законитим печатом краљевства ми. Писа се месеца фебруара,
тринаестог дана у Сутјесци. Писа Радосав, дијак господина краља.

Споља: Примљено 2. марта 1424.

(II) Од господина краља Тврѣтка Тврѣтковиѣа, нашим драгим
и срдачним пријатељима, кнезу и властели и целој општини града
Дубровника. Да знате властело, да сам вам послао нашег властелина
кнеза Остоју Паштровиѣа. Што вам буде говорио у наше име, верујте
му, речи су наше. Писано у Сутјесци, месеца фебруара, тринаестог дана.

¹⁸ Видети одељак *Важније установе и појмови*.

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or document fragment. The text is written on aged, yellowed paper with significant damage and staining. The script is dense and difficult to decipher due to the cursive style and the condition of the document.

IV-43

41
b. p. 212 1422. 1423

4-21-102000-2-18-11

Генерал

10-10-102000-2-18-11
всего 102000-2-18-11
всего 102000-2-18-11

[Handwritten signature]

Споља: Нашим драгим и срдачним пријатељима, кнезу и властели и целој општини града Дубровника.

Примљено 2. марта 1424.

Дипломатичке особености

Ради подизања Светодмитарског дохотка и обављања одређених дипломатских дужности, краљ Твртко II издао је истог дана два акредитивна писма (трибутно и веровно), којим је овластио свог посланика Остоју Паштровића да буде његов представник и заступник у Дубровнику поводом поменутих послова.

(I) Прво писмо, настало за потребе исплате дохотка за 1423. годину¹⁹, иако представља у основи трибутно писмо, којим се Остоја овлашћује за одређени посао – подизање новца у име владара, има истовремено и карактер експедиторијалног акта (потврде, признанице) за исплаћени новац.²⁰ О томе сведочи и типична формула тј. израз, везана за ову врсту документа (*а овај лист нека вам буде за експедиторију*), која се, са малим разликама, јавља како у актима владара и велможа насталим поводом исплата трибута и новца уопште, тако и у актима Општине насталим поводом поменутих послова. Наведени израз, стога, представља део обрасца.²¹ Писмо је састављено према формулару који садржи: симболичку инвокацију, интитулацију, инскрипцију, промулгацију, експозицију, диспозицију, короборацију са најавом печатења, датум и писарску белешку о конскрипцији. Било је снабдевено свим потребним елементима за преузимање трибута (званичан захтев, овлашћење) и за

¹⁹ На основу овог акта српски доходак исплаћен је Остоји Паштровићу 2. или 3. марта. К. Лиречек, *Споменици српски*, 75; N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle* II, Paris 1899, 222, нап. 1.

²⁰ О актима трибутног и веровног карактера у новије време писао је Д. Лечменица, *Два писма бана и краља Твртка*, 38, 46–47; исти, *Пет писама краља Твртка I Дубровчанима о Светодмитарском дохотку и могоришу*, ГПБ 1 (2008) 53–54, 56–57, 63, 65, 67–70.

²¹ Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје Дубровчанима о српском дохотку*, ГПБ 2 (2009) 126–127. Наведена фраза јавља се у низу докумената. Нпр. *Повеље и писма I–1*, 511, 636; *Повеље и писма I–2*, 60, 64, 65, 77–79, 94, 131, 134, 139, 140, 145, 168, 173, 176, 178–183, 185–188, 190, 194–196, 200 итд. Видети и: А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Акта о исплати дела Светодмитарског дохотка деспотици Јелени*, Мешовита грађа 33 (2012) 73–74.

издавање потврде о пријему истог од стране владара (сведоци, изјава о експедиторијалном карактеру исправе).²²

Као извор, трибутно писмо речито сведочи да је приликом преузимања дохотка од Општине поштована извесна процедура. На првом месту, владар је слао захтев за исплату, писан по уобичајеном обрасцу, који је требало да садржи елементе попут назива трибута, имена овлашћеног лица које је требало да га преузме и датум који означава период за који се потражује исплата.²³ На основу оваквог акта и одлуке дубровачких власти, следила је исплата при којој се, као сведоци, јављају *гости људи*.²⁴ У неким случајевима, када је исплата била одлагана, Општина је издавала и писано сведочанство о својим дуговањима.²⁵ Затим је долазило на ред и издавање признанице (експедиторије) владара или његових заступника о преузимању дохотка.²⁶ У анализираном акту, Твртко II обједињује захтев за исплатом и своју експедиторију о томе да је трибут исплаћен пред сведоцима (*гостима људима*).²⁷ Недостатак адресе на овом писму може се објаснити или тиме што је оно било запаковано заједно са веровним које спољну адресу има, или праксом да је отворени листови немају, без обзира на то да ли се ради о писмима или повељама.²⁸

(II) Други акт представља типично веровно писмо, без додатних елемената, којим се Остоја овлашћује да заступа владара у другим

²² Више о дипломатичким појединостима у: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици I–II*, passim.

²³ Осим бројних сачуваних захтева владара за исплату, о овоме сведоче и концепти Општине упућени поводом исплата у којима Дубровник захтева да формални захтев буде исписан по датом формулару у складу са обичајима и законом. Видети: *Повеље и писма I–1*, 514, бр. 530; А. Фостиков, *Дубровачко писмо великом војводи Сандаљу о исплати могориша*, ГПБ 5 (2012) 55–59.

²⁴ О појму „гости људи“, опширније у одељку *Важније установе и појмови*.

²⁵ А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Акта о исплати*, 69–80.

²⁶ Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје*, 126–127; А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Акта о исплати*, 72–78. Видети и нап. 21.

²⁷ Дешавало се и да посланик владара на лицу места испише признаницу о преузимању дохотка, у присуству сведока („гостију људи“). Видети: А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Акта о исплати*, 73–77.

²⁸ Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје*, 124–127. Према сачуваним исправама с почетка XV века, могло би се закључити да је трибутно или трибутно-веровно писмо, уколико је садржало и елементе експедиторије, било састављано као отворени лист који није затваран печатом, нити је садржавао адресу. Видети: *Повеље и писма I–1*, 332, 443–446, бр. 339, 451, 453, 454, 456; Г. Љемошник, *Bosanske i humske povelje II*, 178; Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје*, 123–125.

(можда тајним) пословима о којима је добио усмене наредбе и упутства на краљевом двору. У складу са тим, садржи уобичајену формулу за ова акта (...*што вам буде говорио у наше име, верујте му, речи су наше*), којом се посланику дају најшира могућа овлашћења да презентује владара у потпуности и у сваком питању. Веровно писмо састоји се из следећих елемената: симболичке инвокације, интитулације, инскрипције, промулгације, кратке експозиције и диспозиције, датума и спољне адресе.²⁹

Инскрипција у оба акта, као и адреса на другом, у потпуности су истоветне, као и распоред формула у којима се речи такође дословце понављају у прва три реда оба писма (симболичка инвокација, интитулација, инскрипција, промулгација и почетак текста у коме се Остоја Паштровић наводи као овлашћено лице).

Датум. Оба акта датирана су истоветно, временом и местом издавања, са малом разликом у редоследу навођења. Тако се, наиме, у првом писму прво наводи датум, па место, док је у другом, прво наведено место, а затим и датум. У оба случаја дат је непотпун временски датум – наводе се само месец (исписан словима) и дан (исписан словима ћирилице одговарајуће нумеричке вредности), без године издавања. Како се у првом писму наводи податак да се потражује Светодмитарски доходак за 1423, а латински запис сведочи да су писма примљена 2. марта 1424, свакако да је 1424. и година њиховог издања. Оба латинска записа имају истоветно записан датум и садрже дан (исписан арапском цифром), месец (словима) и годину (арапским цифрама).

Осим датума издања, као што је већ споменуто, у првом акту се јавља још један датум и то као одредница за исплату Светодмитарског дохотка. Време је, том приликом, одређено навођењем непокретног празника, дана Св. Димитрија (26. октобра), исписаног словима и годином, датом по ери од рођења Христа, записаном словима одговарајуће нумеричке вредности, при чему су прва два броја дата глагољицом (**ѡ** [**ч**] – черв, за 1000 и **ѡѡ** [**8**] – ук, за 400), а друга два ћирилицом (**кѣ** за 23).³⁰

²⁹ Више о дипломатичким појединостима у: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици I–II*, passim. Примери типично веровних писама: *Повеље и писма I–1*, 88–89, 234, 277–278, 288, 444–445, 511, бр. 88, 244, 296, 308, 452, 455, 527; *Повеље и писма I–2*, 9, 140–141, 144–145, 175–176, бр. 631, 717, 722, 725, 753. Видети и нап. 20.

³⁰ Више о датирању словима по глагољичкој нумеричкој вредности у босанској канцеларијској пракси видети у: С. Николић, *Старословенски језик I. Правопис – гласови – облици*, Београд 1981², 29–30; А. Фостиков, *Писмо босанске краљице Јелене Грубе кнезу и Општини дубровачкој и њихов одговор*, ССА 3 (2004) 134.

Ова два акта представљају како извор о исплати трибута за 1423. годину, тако и о процедури која се том приликом поштовала, а такође сведоче о чињеници да су се посланици и представници владарâ током свог боравка у Дубровнику, често истовремено бавили и додатном дипломатском активношћу, те у овом граду остајали и дуже време, до свршетка својих послова. У вези са тим, писма представљају и извор о дипломатској делатности Остоје Паштровића.³¹ Које је додатне послове Остоја овом приликом обавио за Твртка II није познато,³² али је за своје посредовање 16. марта 1424. био одарен поклоном у новчаном износу од 50 перпера, а месец дана касније још једним додатним даром.³³

Истовремено, посматрано са аспекта дипломатике, поменути акта представљају добре примере за додатно разматрање њиховог међусобног, као и односа између два обрасца: трибутног (овде са елементима експедиторијалног и веровног) и једноставног веровног. Овом приликом, исти посланик и гласноговорник, доноси два акредитивна писма са два различита обрасца, иако је у пракси било често да исти акт садржи оба обрасца – и трибутни и веровни истовремено, па чак и три – имајући истовремено елементе трибутног, веровног и експедиторијалног документа.³⁴

Чињеница је да је, судећи према одлукама о даривању, Остоја Паштровић током боравка у Дубровнику обавио неку додатну мисију. Неспорно је и да прво писмо Твртка II представља управо мешавину

³¹ Видети одељак *Просопографски подаци*.

³² У то време су се Дубровчани више пута жалили на притиске Радослава Павловића и тражили су помоћ и посредовање Твртка II. Вероватно је Остојина мисија била везана управо за то питање, док је мање вероватно да је она имала везе са текућим турским упадима у Босну или Твртковим протестима због дубровачког протежирања претендента на босански престо Вука Банића. N. Jorga, *Notes et extraits II*, 222, нап. 1; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 106–109; Ђ. Тошић, *Остоја Паитровић (трагом једног контроверзног дипломате)*, Истраживања 20 (2009) 260.

³³ Остоја је у Дубровнику остао најмање до 16. марта 1424, а поново се нашао тамо и средином априла исте године, када је поново дарован од стране дубровачких власти. N. Jorga, *Notes et extraits II*, 222, нап. 1; Ђ. Тошић, *Остоја Паитровић*, 260.

³⁴ Трибутна и трибутно-веровна писма обично су затварана траком и печатом, док су она која су имала и експедиторијалне (признаничне) елементе била отворени листови, печатањени спреда. Видети: *Повеље и писма I–1*, 538, бр. 560; А. Фостиков, *Четири писма краљице Јелене Дубровачкој општини о босанским дохоцима*, ССА 5 (2006) 187–206; иста, *Четири писма босанског краља Стефана Дабише дубровачкој општини о босанским дохотцима*, ССА 7 (2008) 129–139; Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка*, 37–52; исти, *Пет писама краља Твртка*, 53–74. Видети и нап. 28.

поменути три обрасца, те да је као такво могло да буде издато само са једном сврхом – свршетком посла око наплате дохотка, што се у самом акту изричито и наводи. Стога, за исплату дохотка није било потребно и пратеће веровно писмо, којим се, као што је већ напоменуто, посланику даје најшире могуће овлашћење – право да говори у име владара. Обична веровна писма углавном су издавана зарад посебних задатака, а само понекад истовремено са трибутним, како би посланици обавили што више својих дужности једним одласком у Дубровник. Пренебрегавајући ове чињенице, Г. Чремошник је изнео погрешну тврдњу да је и друго писмо било издато у исте сврхе као и трибутно, те да се ради о типском пару.³⁵ Управо на основу горе изложеног сматрамо да је чисто веровно писмо Твртка II имало другу сврху, сасвим независну од питања исплате Светодмитарског трибута, те да су овакви парови писама, по свему судећи, издавани ради различитих послова.

Просопографски подаци

Остоја Паштровић (Ѓстоџа Паџровић), I 93 (страна), 4 (ред у издању); II, 94, 4 – кнез и један од петорице синова Радослава Паштровића (Андрија, Николица, Алекса, Остоја и Радич), који се, заједно са два брата – Алексом и Радичем, сели из Паштровићке области у Зети у требињски крај. Своју дипломатску каријеру Остоја је започео код војводе Сандаља, наставио је код Радослава Павловића, да би се затим, након службе на двору босанског краља Твртка II, поново вратио код војводе Радослава, у чије име је боравио и на турској Порти, поводом сукоба Општине и Павловића око Конавла. Након неуспеха у овој дипломатској мисији губи му се траг у изворима.

Извори: N. Jorga, *Notes et extraits* II, 73, 207, 222, 268, 276–277, 281, 293, 295–297, 303, 306, 310.

Литература: Н. Порчић, *Један незапажени податак о властелинској породици Паштровић*, Мешовита грађа 27 (2006) 43–55; Ђ. Тошић, *Босански „лутајући витезови“ Паштровићи*, Историјски часопис 58 (2009) 147–172; исти, *Остоја Паштровић (трагом једног контроверзног дипломате)*, Истраживања 20 (2009) 257–266.

³⁵ О Чремошниковим тезама, у којима он сâм наводи аргументе против сопствених закључака, видети: Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje* II, 178. Такође Г. Чремошник је занемарио и чињеницу да су у питању акта за различите дохотке, те да су два везана за Српски доходак, а један за Стонски. Видети: *Повеље и писма* I–1, 444–446, 511, бр. 452–453, 455–456, 527–528.

Радосав дијак (Радосавъ диѣкъ), I 94, 11 – дијак на двору краља Твртка II, познат је само из акта о потраживању трибута, у којем се поименично наводи. Међутим, према одликама рукописа, јасно је да је написао и веровно писмо за Остоју Паштровића. Чремошник је приметио сличности његовог са рукописним стилом једног непознатог дијака из времена друге владавине краља Остоје, али је навео да се ипак, због одређених особености, ради о две различите особе.

Извори и литература: К. Жиречек, *Споменици српски*, 74–75, бр. 73; *Повеље и писма I–1*, 511, бр. 527–528; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 176–178, бр. 52–53; T. Anđelić, *Dijaci u srednjovjekovnoj Bosni i Huti*, *Tribunia* 7 (1983) 88.

Топографски подаци

Сутјеска (Ѕтиска), I 94, 11; II 94, 6 – Назив за подграђе Бобовца, познато у изворима и под именом Банов двор, Двориште.

Литература: P. Anđelić, *Bobovac i kraljeva Sutjeska*, Sarajevo 1973; Н. Исаиловић, *Акредитивно писмо краља Стефана Томаша за посланика Николу Тесту*, *ССА* 7 (2008) 180–181, 184; С. Ћирковић, *Писмо бана Стјепана II о дугу дубровачких трговаца*, *ГПБ* 1 (2008) 34–35; Н. Порчић, *Писмо бана Степана II Котроманића о разрешењу рачуна браће Држића*, *ГПБ* 2 (2009) 34. Видети и према регистрима у *ГПБ* 1–4.

Важније установе и појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени појмови и установе: **господин** (*ГПБ* 1–5, према регистру), **кнез у Дубровнику** (*ГПБ* 1–3, 5), **властела у Дубровнику** (*ГПБ* 1–3), **Општина** (*ГПБ* 1), **кнез у Босни** (*ГПБ* 1, 3, 4, 5), **Светодмитарски (Српски) доходак** (*ГПБ* 1, 2), **перпере** (*ГПБ* 1–5), **(Д)митровдан** (*ГПБ* 1, 2), **сведок** (*ГПБ* 1, 3, 4), **лист** (*ГПБ* 1, 3), **експедиторија** (*ГПБ* 2), **дијак** (*ГПБ* 1–5). О овим појмовима видети и прилоге у часопису *Стари српски архив*, према: Д. Јечменица, *Преглед објављених исправа, објашњаваних усанова и појмова, просопографских и топографских података у првих десет књига Старог српског архива*, *ССА* 10 (2011) LVI–LXI, као и према *Регистру* у *ССА* 11 (2012) 175–184.

Гости људи (гости људи) I 93, 7 – термин гости људи односи се на странце, најчешће трговце, који су сматрани гостима у Дубровнику и који су као угледна лица позивани да сведоче код важних правних послова Општине.

Литература: *ЛССВ*, 121–122 (С. Ћирковић); А. Birin, *Pravni položaj stranaca u statutima dalmatinskih komuna*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 20 (2002) 59–94.

Првар (пръвар), I 94, 11; II, 94, 6 – назив за месец фебруар, lat. februarius. Настао деформацијом латинског имена.

Литература: Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I, Zagreb 1971, 509.

Aleksandra Fostikov

Neven Isailović

Institut d'Histoire

Belgrade

**DEUX LETTRES DU ROI DE BOSNIE TVRTKO II TVRTKOVIĆ
AUX RAGUSAINS**

1414, février 13, Sutjeska

Résumé

Le roi de Bosnie Tvrtko II Tvrtković délivre, vers la mi février 1424, deux lettres à l'attention des Ragusains à la veille d'envoyer son émissaire Ostoja Paštrović en mission diplomatique dans la ville de Saint Vlach. La première de ces lettres est en fait une lettre relative à la levée d'un tribut, mais elle contient aussi des éléments de lettre de créance (pouvoir) ou visant à régler des affaires courantes (quittance), raison pour laquelle elle a été délivrée sous la forme d'une lettre ouverte. La seconde est une lettre de créance typique, sans autres contenus, par laquelle Ostoja Paštrović est habilité à représenter le roi dans des négociations avec Dubrovnik, mais nous ignorons sur quoi portaient ces négociations. Lors de ses recherches, Gregor Čremošnik est arrivé à la conclusion qu'il s'agit d'une forme typique de documents associés, délivrés dans un même but. Pour notre part, nous considérons que le fait que nous soient parvenues plusieurs autres «paires» de lettres semblables, délivrées le même jour, n'est pas une preuve suffisante pour attester l'existence d'une pratique particulière lors de la demande du versement d'un tribut, et nous sommes d'avis que chaque lettre avait son propre but. En conséquence, ce travail avance la supposition que la première lettre – lettre de tribut - a été délivrée pour percevoir le revenu de la Saint Dimitri, et la lettre de créance (pouvoir), en raison d'une mission diplomatique secrète qui concernait, vraisemblablement, la crise affectant les relations entre Dubrovnik et le puissant bosniaque Radoslav Pavlović, différend auquel s'est mêlé Tvrtko II en tant qu'intercesseur naturel.

Mots-clés: Tvrtko II Tvrtković, Ostoja Paštrović, Dubrovnik, Bosnie, lettre de tribut, lettre de créance, lettre d'administrative courante (ekspeditorija), diplomatique